

Slovní zásoba odborných textů. Charakteristika odborného stylu.

Pro slovní zásobu odborných textů jsou charakteristické termíny a obecně vědní slova.

Termíny jsou odborné názvy určitého vědního oboru, které se vyznačují významovou přesností a jednoznačností. Jsou to především podstatná jména, dále přídavná jména a slovesa od nich odvozená. Jsou buď jednoslovné (např. клетка, клеточный; ледник, оледнение, ледниковый, оледнять) nebo víceslovné, tzv. terminologická sousloví (např. растительное сообщество, климатический пояс, полезные ископаемые).

Obecně vědní slova jsou výrazy typické pro odborný (knižní) styl vůbec. Mají většinou abstraktní význam. Patří k nim nejen podstatná jména (např. явление, изучение, анализ), ale i přídavná jména (např. основной, определенный), slovesa (např. являться, учитывать, определять), zájmena (např. кто-либо, любой), spojky (např. так как, для того чтобы), předložky (např. путем чего, в результате чего), vsuvky (např. наоборот, таким образом) a částice (např. пусть, же).

Pro ruský odborný styl je charakteristické:

1. vyjadřování sponového slovesa jinými slovesy (являться, представлять собой)
2. používání přechodníků (Работая над дипломной работой, студент много времени провел в библиотеке.)
3. používání rozvinutých přívlastkových vazeb s přídavnými jmény slovesnými, tzv. «обмыкание», které nahrazují zejména vedlejší věty vztažné (публикованные в прошлом году результаты исследования)
4. používání tzv. slovesně jmenných vazeb namísto prostého slovesa (дать определение - определить, проводить наблюдение - наблюдать)
5. časté užívání vsuvek (на деле, однако, часто приходится учитывать и другие факторы.)
6. knižní spojky a předložky (ввиду того что, вследствие того что; включая, вопреки, в целях)
7. vyjadřování všeobecného podmětu 3. osobou mn.č. nedokonavých sloves bez osobního zájmena (Поэтому здесь выделяют две основные группы.)

1. Sponové sloveso

Sponové sloveso **бýt** se do ruštiny překládá:

- 1) - (это) + 1.p. v záporu **не** + 1.p.

Физика – (это) естественная наука.

История не естественная, а общественная наука.

Po osobních zájmenech a v záporu se pomlka vynechává. V budoucím a minulém čase se normálně užívají tvary slovesa быть; častěji se zde používá 7.p. než 1.p.

Я студент.

Он не студент.

Он будет учителем.

Он был директором.

- 2) есть + 1.p. v záporu **не есть** + 1.p.

Tento tvar se užívá zejména v definicích. Velmi zřídka, zejm. v matematických textech se vyskytuje tvar 3.osoby jednotného čísla **суть**: Числа суть величины.

3) являться + 7.р. _____ не являться + 7.р.

Такое множество (не) является бесконечным. Физика является одной из наук о природе.

4) представлять (собой) + 4.р. _____ не представлять + 2.р.

Эти результаты представляют самое важное достижение современной генетики.

5) ve sponovém významu se dále používají slovesa: **служить, стать, остаться, становиться, казаться, считать(ся), называть(ся)** + 7.р.

Скалярными называются такие величины, которые.... Это служит примером..... Это не всегда кажется удобным.

6) Ve významu **nacházet se -находиться** se v přítomném čase sloveso být nevyjadřuje, v záporu je **нет + 2.р.**

Отец дома. Отца нет дома

7) Ve významu **vyskytovat se - встречаться, иметься** je v přítomném čase **есть** (pokud není na přísudku důraz, vynechává se); v záporu je **нет + 2.р.**

В городе (есть) новый театр. В городе нет театра.

8) Ve významu **existovat - существовать** je tvar **есть** , v záporu **нет + 2.р.**

Есть средство, которое..... Нет средства, которое.....

CVIČENÍ

1. Přeložte, sponová slovesa nahraďte jinými.

Физика является одной из наук о природе. Толчком к развитию техники послужили практические требования людей(толчок – rodnět). Спектральный анализ стал основным методом астрофизики. Вектор есть величина, которая кроме числового значения имеет еще определенное направление. Такое изменение формы тела называется деформацией. По современным представлениям земная кора – это верхняя оболочка земного шара. Одной из самых древних наук была наука о Земле – география. Математика стала необходимым орудием в исследовательской работе. Геоморфология – наука, которая изучает происхождение и развитие разнообразных форм рельефа Земли. Такие горные породы называются магматическими. Горная порода представляет собой, как правило, сообщество нескольких минералов, редко она состоит только из одного минерала. Циолковский – основоположник теории реактивного движения.

2. Přeložte.

Jsem student. Bratr není inženýr, ale lékař. Moje matka je učitelka. To není moje kniha. Matematika je exaktní věda. Hmota je filozofická kategorie. Výsledek sčítání je součet. To je správný závěr.

3. Vytvořte věty; použijte různé možnosti k vyjádření sponového slovesa

1. Химическая формула/ изображение состава молекулы при помощи химических знаков.
2. Земля/ планета. 3. Эти тезисы/ не результат исследований/ а /гипотеза/, которая нуждается в проверке. 4. Пластмассы/ ценный строительный материал. 5. Раньше ученые считали, что воздух/ простое вещество.

2. Пřechodníky

Vazby s přechodníky jsou pro ruštinu typické, i v odborném stylu jsou s oblibou používány. Vyjadřují vedlejší děje časové, příčinné, podmínkové, způsobové aj., jejichž podmět je shodný s podmětem hlavního děje věty. Významová souvislost vyplývá z kontextu hlavní a vedlejší věty. Protože tvoření přechodníků je v češtině poměrně složité, překládáme je často vedlejší větou (časovou, podmínkovou atd.) nebo souřadným souvětím, případně předložkovou vazbou:

Идя домой я встретил Павла.

Když jsem šel domů, potkal jsem Pavla.

Pavla.

Cestou/Po cestě domů jsem potkal Pavla.

Jda domů potkal jsem Pavla.

Rozlišujeme přechodník přítomný (vyjadřuje vedlejší děj současný s dějem hlavní věty) a přechodník minulý (označuje děj předcházející ději hlavní věty).

Пřítomný se tvoří od přítomného kmene *nedokonavých sloves* příponou **-а/-я**:

работаю – работая, являюсь – являясь, кричу – крича, исследую – исследуя. Создаю – создавая (slovesa typu давать tvoří přít.přechodník od infinitivního kmene). Sloveso быть má tvar будучи. Od některých sloves jej nelze utvořit (např.: писать, мочь, ждать, брать). Пřízvuk je na stejném místě jako v 1.osobě přítomného času.

Минulý se tvoří od minulého kmene *dokonavých sloves* příponou **-в/вши** (hovorové, méně časté) **-ши** (po souhláskách) **-вшись/-шись** (u zvratných sloves):

написал – написав, простился – простившись, узнал – узнав, принёс – принёсши.

Od některých sloves se tvoří příponou **-а/-я** идти – идя, привезти – привезя, хотеть – желая, учесть – учтя.

Пřízvuk je shodný s infinitivem.

CVIČENÍ

1. Podle vzoru utvořte přechodník:

a) пřítomný

делать – *делая*: читать, вычислять, знать, работать, умножать, давать, рассматривать

встречаться – *встречаясь*: являться, отличаться, заниматься, купаться, кататься

говорить – *говоря*: делить, просить, любить, носить, состояться, находиться

кричать – *крича*: содержать, молчать, лежать, держать, слышать

образовать – *образуя*: исследовать, требовать, существовать, интересоваться, организовать

b) минulý

сделать – *сделав*: указать, написать, прочитать, дать, остаться, оказаться

умножить – *умножив*: разделить, решить, выразить, определить, отметить,

появиться, встретиться. *Попробуйте образовать предложения!*

2. Přeložte do češtiny:

1. Объяснив принцип работы новой аппаратуры, инженер продемонстрировал её. 2. Получив среднее образование, Виктор поступил в вуз. 3. Зная радиус круга, можно вычислить его площадь. 4. Описывая физические явления, мы пользуемся математическими методами. 5. Рассматривая глобус, не трудно убедиться, что все меридианы представляют собой большие окружности, пересекающиеся между собой только в двух точках – полюсах. 6. Применяя газобую хроматографию, ученые исследуют атмосферы других планет. 7. Договорившись, они молча, улыбаясь, уходили. 8. Она ушла, не сказав ни слова. 9. Ни с кем не здороваясь, ни на кого не смотря, он сел на своё место.

3. Придавна́ я́мена словесна́ – обмыка́ни

Придавна́ я́мена словесна́ дѣлиме на

1. **пříтомна́ чинна́** - **определяющий** určující
2. **minulá činná** - **определивший** určivší; ten, který určil
3. **пříтомна́ trpná** – **определяемый** určovaný
4. **minulá trpná** - **определённый** určený

Vazeb s příd. jmény slovesnými se v R užívá častěji než v Č, velmi často je překládáme vedlejší větou.

1. Českým příd. jménům slovesným na –cí (mající) odpovídají příd. jm. sl. na -----щий,-щая,-щее,-щие.

Tvoří se od 3. os. mn. č. nedokonavých sloves:

развивать|разви́вают – **разви́вающий**

входить|вхо́дят – **вхо́дящий**

плаваться|плава́тся – **плава́ющийся**

Přízvuk u sloves 1. časování se shoduje se 3. os. mn. č., u sloves 2. časování je shodný s infinitivem.

Od těchto příd. jmen slovesných odlište přídavná jména na: - **чий**

летучая мышь - netopýr

горючее вещество – hořlavina

2. При́д. я́мена словесна́ минула́ чинна́ на – вший, - вшая, - вшее

Tvoří se od sloves dokonavých i nedokonavých, do Č je překládáme obvykle vedlejší větou se zájmenem KTERÝ a příslušným slovesem v minulém čase.

Někdy je možný pouze překlad přídavným jménem na –lý (obrat ztrácí slovesný charakter):

спавшие листья – spadlé listí,

потухшая сопка - vyhaslá sopka;

упавший пешеход – chodec, který upadl,

появившиеся на небе тучи – mraky, které se objevily na obloze.

3.Příd. jméno sl. přítomné trpné

se tvoří od 1.os.mn.č. pouze u nedokonavých sloves:

I.časování: выпускаем – выпускаем**ый** II.časování: производим - производим**ый**

POZOR!

Trpné příd.jméno slovesné je synonymem přídavného jména činného, vytvořeného od stejného slovesa v trpném tvaru:

*используем**ый** – использующий**ся** - používan**ý**
создаваем**ый** – создающий**ся** – vytvářen**ý**, tvořen**ý***

O těchto příd.jmen slovesných je třeba odlišovat příd. jména, tvořená nejčastěji od dokonavých sloves stejnými příponami (*velmi často se používají v záporné podobě*) s významem českých přídavných jmen na **-telný**:

*измерить – неизмерим**ый** nezměřiteln**ý**, nezměrn**ý**
измерять – измеряем**ый** měřen**ý***

4.Příd. jména slovesná minulá trpná mají příponu

a) - **ённый /-енный** u sloves II.časování na **-ить, -еть** a sloves I.časování na **-ти, -чь**:

сжечь – сожжён**ный**
наполнить - наполнен**ный**
поставить – поставлен**ный**
привести - приведён**ный**
увидеть - увиден**ный**

U sloves 2.časování *se mění kmenová souhláska* jako v první osobě j.č.:

насытить – насыщу – насыщен**ный**

Přízvuk je u sloves se stálým přízvukem na kmeni na téže slabice jako v infinitivu(измерить – измерю,измеришь – измерен**ный**); slovesa s pohyblivým přízvukem jej mají na 3.slabice od konce (сварить – сварю,сваришь – сварен**ный**); slovesa se stálým přízvukem na koncovce mají přízvučnou příponu **-ённый** (привести – приведу,приведёшь –приведён**ный**).

b) **-нный** u sloves na **-ать,-ять,-овать**: отшлифовать – отшлифован**ный**

прочитать – прочитан**ный**
организовать – организован**ный**

Přízvuk je u sloves s přízvučným **-a/-я** na 3.slabice od konce; u sloves s nepřízvučnou koncovkou infinitivu je shodný s infinitivem (услышать – услышан**ный**).

c) **-тый** u poměrně malého počtu sloves, často podobných českým: нагреть – нагрет**ый**

Přízvuk zůstává na téže slabice jako v minulém čase mužského rodu (стереть – стёр – стёрт**ый**, умыть – умыл –умыт**ый**).

Tato příd. jména se tvoří **jen od sloves dokonavých**.

Vedle přídavných jmen slovesných minulých trpných má ruština tzv. **příčestí minulé trpná**, která se tvarem podobají jmenným tvarům přídavných jmen: **определён, определена, определено, определены**.

Pozor na pravopis–

Minulé příč.jméno slovesné trpné (delší tvar) se píše se **dvěma –nn–**
выраженный, выраженная, выраженное, выраженные;

Příčestí minulé trpné kratší tvar) se píše **s jedním –н–**
выражен, выражена, выражено, выражены

4.Obmykání

je slovoslednou zvláštností ruštiny, zejména odborné. Mezi shodný přívlastek (obvykle vyjádřený přídavným jménem slovesným) a určované podstatné jméno jsou vloženy rozvíjející výrazy.

Do Č překládáme v tomto pořadí:

- 1) určované podst.jméno
- 2) shodný přívlastek
- 3) rozvíjející členy

Stojí-li těsně před určovaným podst.jménem ještě jiný shodný přívlastek (nebo za podst. jménem neshodný přívlastek), je nutno jej zařadit před (za) podst.jméno.

Shodný přívlastek, vyjádřený přídavným jménem slovesným velmi často překládáme vedlejší větou vztaznou:

Создаваемая телом А в разных точках пространства напряжённость электрического поля различна.

Напряжение электрического поля, vytvářené /které je vytvářeno/ tělesem А в разных бodech простору, je různé.

CVIČENÍ

1.Tvořte přídavná jména slovesná přítomná činná

решать, создавать, переводить, изучать, использовать, начинать, относиться, иметь, исследовать, являться, рассматривать, зависеть (от чего), организовать

2.Tvořte přídavná jména slovesná minulé činná i trpná

вычислить, прочесть, решить, применить, найти, подчеркнуть, принять, умыть, упростить, выработать, осуществить, рассмотреть, достигнуть, разработать

3.Přeložte

a)I přídavná jména slovesná se mohou substantivizovat, často se s nimi setkáme v odborné terminologii:

слагаемое (число), делимое (число), млекопитающие, пресмыкающиеся, привозимые товары.

b) Otázky, které řeší naši kolegové, jsou velmi složité. Přístroje, které používáme v naší laboratoři, jsou velmi drahé. Příklad, který se zde uvádí, není typický. Výzkumy, které provádějí naši vědci,...
Пřednášky, které jsme si zapsali, musíme navštěvovat.

c) Написанная этим автором последняя книга для детей была издана в прошлом году.

Поглощаемая корневыми волосками вода проходит сложный путь. Действующие на тело силы определяют его ускорение, а не саму скорость движения. Исчезающая с прекращением

действия сила деформации называется упругой. Обозначенный через букву x аргумент функции...

4. Doplněte správné tvary přídavných jmen slovesných

Исследования проводятся по заранее (составить) программе. Лучшие из работ, (прислать) на конкурс, публикуются в университетском журнале. На экскурсиях (организовать) ежегодно, студенты знакомятся с практикой. Машины (выпускать) этим заводом, вывозятся во многие страны мира. Из (привести) примера всё ясно. Измерения (проводить) в этой лаборатории очень сложны. Студенту, (готовиться) на экзамен, нужен покой.

5. Přeložte; porovnejte význam trpných přídavných jmen slovesných a přídavných jmen, tvořených od stejného základu

измеряемая температура – неизмеримые просторы Сибири, объясняемая проблема – необъяснимый случай, достигаемая скорость – недостижимая цель, часто применяемый метод – неприменимый материал, опровергаемая гипотеза – непровержимые факты, prováděné pokusy - neproveditelná idea, poznávané jevy – nepoznatelné tajemství, definovaná veličina – nedefinovatelná barva, úkol řešený v našem ústavu – neřešitelný problém

6. Nahrad'te vedlejší věty vazbami s přídavným jménem slovesným, použijte slovosled „obmykání“, pokuste se věty dokončit

Программа, которую предлагает новый ректор,... Методы, которые применяются в современной генетике....., Лекция, которую передают сегодня по радио,.... Изменения организации, которые мы вчера предложили,... Опыты, которые мы провели на прошлой неделе,... Новые методы, которые опираются на новейшие достижения информатики,.... Книга, которая лежала на столе,... Студент, который правильно ответил на вопрос,....

5. Slovesně jmenné vazby, jmenné vyjadřování

A) V psané ruštině jsou velmi časté tzv. slovesně jmenné vazby: neplnovýznamové sloveso se spojuje s podstatným jménem, v němž spočívá vlastní význam celého výrazu. Do češtiny je většinou překládáme jednoduchým slovesem:

analyzovat – анализировать – проводить анализ
 производить анализ
 подвергать анализу

definovat – определить – дать определение
účastnit se čeho – участвовать в чём – принять/принимать участие в чём

B) Výrazná tendence ke jmennému vyjadřování se v odborné ruštině dále projevuje častým používáním předložkových vazeb s podstatným jménem slovesným; tato spojení často překládáme do češtiny vedlejší větou (příčinnou, účelovou, podmínkovou, přípustkovou aj.) s příslušnou spojkou:

при растворении таких веществ – při rozpouštění takových látek; když rozpouštíme takové látky
после получения результатов – po získání výsledků; poté, co byly získány výsledky
с образованием воды – за vzniku vody
с целью улучшения условий – pro zlepšení podmínek; aby se zlepšily podmínky
для получения нефти – abychom získali naftu
при испарении жидкости – při vypařování kapaliny; vypařuje-li se kapalina

с образованием сероводорода – za vzniku sirovodíku; přičemž se tvoří sirovodík
с повышением темпа развития – protože se zvýšilo tempo rozvoje

CVIČENÍ

1.Odhadněte význam následujících spojení

проводить наблюдение, призводить нагревание, носить название, давать возможность, подвергаться распаду, наносить вред, оказывать воздействие, оказывать помощь, совершать колебание, совершить ошибку, испытывать отклонение, испытывать превращение, подвергнуть облучению. Оказалось, что *при внесении* в пламя смеси солей разных металлов в спектре одновременно появляются все характерные для этих металлов линии. Во избежание этого рекомендуется.... В целях получения вакуума... Во избежание нагревания.....В целях экономии металла...

2.Přeložte, slovesně jmenné vazby nahrad'te prostým slovesem

Это находит применение в ямической промышленности. Результат деления носит название частного. Это изобретение оказало огромное влияние на развитие техники. Мы приняли участие в конференции. Это получило полное отражение в его теории. Приведённые принципы оказывают огромное воздействие на практику. Контроль приборов здесь проводится ежедневно. Он оказал большое влияние на своих наследников. Теория Дарвина получила широкое распространение только после его смерти. Это явление носит название вихревых токов Фуко. Ньютон дал следующую формулировку закона.....

3.Vyznačené výrazy nahrad'te jmennou konstrukcí (при, для, после, в целях, при наличии, при отсутствии, во избежание и т.п.)

Чтобы полностью описать это явление, надо *Чтобы избежать* потери энергии, пользуются *Если существуют* все необходимые условия, можно начать опыт. *Чтобы вычислить* такое уравнение, надо знать..... *Если наблюдать* этот процесс в более длинном интервале, то устанавливаем.... *Чтобы успешно провести* эксперимент, мы должны тщательно подготовиться. *Чтобы измерить* освещённость, применяются специальные приборы - люкметры. *Если отключить* напряжение, то фототок не полностью исчезнет.

6.Vsuvky

В odborné ruštině jsou velmi časté tzv. vsuvky. Jsou to slova nebo ustálená spojení, která nejsou součástí syntaktické stavby věty. Do věty se pouze vkládají a v psaném projevu se oddělují čárkami. Vyjadřují zpravidla hodnotící postoj mluvčího k obsahu věty (stupeň jistoty, možnosti, nutnosti, souhlas apod.)

следовательно	tak, tedy, tudíž	вероятно	pravděpodobně
таким образом	-,,-	по всей вероятности	-,,-
итак	-,,-	очевидно	zřejmě
значит	-,,-	несомненно	nepochybně
стало быть	-,,-	конечно	ovšem
однако	avšak	в частности	zejména

в самом деле	skutečně, opravdu	как правило	zpravidla
действительно	-,-	правда	sice
на самом деле	ve skutečnosti	разумеется	samozřejmě
в свою очередь	zase, pokud jde o...	кстати	mimochodem
естественно	přirozeně	тем не менее	nicméně, přesto
наоборот	naopak	впрочем	ostatně
напротив	-,-	к сожалению	bohužel
вообще говоря	celkem vzato	например	například
строго говоря	přísně vzato		